

GİRESUN VE HAVALİSİNİN TÜRK YURDU HALİNE GELMESİNDE GEZGİN DERVİŞLERİN VE AHİLERİN ROLÜ*

THE ROLE OF SCHOLARLY-TRAVELLER TURKISH DERVISHES AND AKHIS, IN MAKING GİRESUN AND ITS VICINITY A TURKISH LAND

Mehmet ÖZMENLİ**

Nazım KURUCA***

ÖZ: Tekke ve zaviyeler tasavvufi düşüncenin, anlayışının ve kendisine ait terbiyenin işlendiği ve cemiyete takdim edildiği birer vakıf müesseseleridir. Anadolu'nun bir yurt köşesi haline gelmesinde vakıfların ve bunların tesisinde hizmetleri olan kolonizatör Türk dervişlerinin önemli katkıları olmuştur. Vakıfların ilk defa ne zaman ve nerede kurulduğu konusunda kesin bilgi yoktur. Ancak Türk-İslam medeniyetinin neşet ettiği her yerde bir şekilde vakıfların ve vakıf kültürünün izlerini bulmak mümkündür.

Doğu Karadeniz bölgesi, Türk-İslam medeniyetinin etkisine Anadolu'nun diğer bölgelerinden daha sonraki tarihlerde girmiştir. Bölgenin feth edilmesi uzun zaman almış ve bu durum sosyal hayat üzerinde de etkili olmuştur. Bölgenin coğrafi yapısının engebeli ve sarp olması yöre kültürü üzerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Bölgedeki sufiler ve ahiler fikirlerini yaymak için diğer bölgelerdekinden farklı yöntemler kullanmışlardır.

Giresun ve havalisindeki ahilik kültürünün bazı değişikliklere rağmen günümüze kadar devam etmiş olması bir tesadüf değildir. Bu kültürün yüzyıllar boyunca biriktirdiği değerler, bir şekilde toplumun bünyesine tutunmayı başarmıştır. İktisadi ve sosyal hayata dair uygulamalar bunların en belirgin olanlarıdır. Giresun ve havalisinde özellikle köylerde imece kültürü ve buna ait uygulamalar ahiliğin iktisadi yönü ile ilgilidir. Bölgedeki tarım arazilerinin engebeli olması da yöre insanını ortak hareket etmelerini ve işbirliği yapmalarını zorunlu hale getirmektedir. Görülmektedir ki tarihten günümüze Giresun havalisindeki arazi yapısı toplum hayatında belirleyici bir özelliğe sahiptir. Çalışmamız ana kaynak, çağdaş yazarların eserlerinin taranması ve arazi incelemeleri şeklinde hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Doğu Karadeniz, Giresun, Ahilik, sosyal hayat, sufilik.

ABSTRACT: Charity organizations and the institutions in the irvicinity are the foundations where the idea of mysticism and mystic educationare widely studied and introduced to the society. Is incertain that charity organizations and scholarly-traveler Turkish dervishes who very much helped charity organizations to be established made considerable contributions to making Anatolia a part of Turkish land. There is no certain his to rical knowledge of when and

* Bandırma 17 Eylül Üniversitesi tarafından 3-5 Kasım 2017 tarihleri arasında Bandırma'da düzenlenen 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda özet olarak sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğretim Üyesi - Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD /Giresun-mehmetozmenli@hotmail.com

*** Dr. Öğretim Üyesi - Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Öğretmenliği ABD/Giresun - badali28@hotmail.com

where charity organizations were first established. However, it is possible to mention the traces of charity organizations and their culture in every area where Turkish-Islamic civilization emerged. The lands conquered were reconstructed and built by charity organizations. The dervis hesare located in the center of such activities.

Eastern Black-Sea Region began to experience the influende of Turkish-Islamic civilization in later periods than the other part of Anatolia. The conquest of the region by the Turks took a long time, which had great impact on social and cultural life. Throughout history, the fact that the region is geographic ally rugged and step has played a decisive role in local culture. To propagate their ideas, the Sufis, people who are interested in mysticism and who were the members of an organization in the periods of the Seljuk and Ottoman, which helped people in Anatolia get educated in the field of art, trade, economy and morality, used some methods different from those used in other regions because of the geographical reasons.

It is no coincidence that the ethics and culture of Akhism in Giresun and its vicinity has survived upto the centuries some how managed to survive in the society. Today, the practices in Giresun and its vicinity in the field of economic and social life are the most notable indications of how this culture deeply influenced the society. In Giresun and its surroundings, especially in villages, the imece culture and its applications are related to the economic aspect of the people. The fact that the agricultural land in the region is rugged makes it necessary for the local people to act jointly and cooperate. It is seen that the terrain structure in Giresun region has a decisive characteristic in the life of the community. The main source of our work is the scanning of the works of contemporary authors and field inspections.

Keywords: Eastern Black Sea, Giresun, akhism, social life, sufism.

Giriş

Anadolu coğrafyasının Türk fütuhatına tabi tutulması yurt haline gelmesi sırasında sufilerin, dervişlerin, şeyhlerin ve pirlerin sayısız hizmetleri olduğu birçok tarihi kaynakta ifade edilmiştir (Köprülü, 1976: muhtelif sayfalar) (Sümer, 1992: muhtelif sayfalar) (Sümer, 1999: muhtelif sayfalar) (Çelik, 2002: muhtelif sayfalar) (Çelik, 2005: muhtelif sayfalar) (Telliöglü, 2004: muhtelif sayfalar). (Telliöglü, 2015: muhtelif sayfalar) (Bilgin, 2000: muhtelif sayfalar) (Bilgin, 2002: muhtelif sayfalar) (Bilgin, 2007: muhtelif sayfalar). Bu tasavvuf öncüleri fethedilen yeni coğrafyada sadece Müslim ahalinin değil aynı zamanda mukim olan gayrı Müslim unsurların da gönüllerini fethetme faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Yurt toprakları bir yandan askeri ve siyasî manada tahkim edilirken, bir yandan da gönüllerin fethedilmesiyle ebedî Türk yurdu haline getirilmiştir. Anadolu coğrafyası yoğun faaliyetler neticesinde kısa sürede Türk medeniyetine ait unsurlarla şenlendirilmiş ve coğrafya bir nevi baştanbaşa yeniden inşa edilmiştir. Bu imar ve inşa faaliyetlerine ait medeniyet unsurlarının çoğu günümüzde canlılığını hala muhafaza etmektedir.

Ahilik ve benzeri teşkilatların Türkmen kabileleri üzerinde telkinatta bulunduğu, Türkmenlerle birlikte onları temsil eden bu dervişlerin de Orta Asya'dan gelmiş olduğu bilinmektedir. Ahiliğin yalnız şehirlerdeki burjuva sınıflarına has bir teşkilat, mesleki zümrelere ait teşekküller olmadığı ve birçok Ahi rüesasının köylerde yerleşmiş olduklarını görmekteyiz (Barkan, 1942: 289).

Kaynağında ahi kültürüne ait değerleri taşıyan dervişler, sadece tasavvufi faaliyetlerin içinde bulunmamışlar aynı zamanda toplumun günlük hayatının içinde de yer almışlardır. Buldukları yörelerin ulaşım faaliyetlerinden, güvenlik faaliyetlerine, imar ve iskâna kadar her sahada ahileri ve onların izlerini görmek mümkündür. İskânın önemli unsurlarından biri olan zaviyeleri Giresun ve kırsalında da sıkça görmek mümkündür. Giresun'da Ahi dervişlerinin iskânıyla oluşan Ahiçukuru köyünde tesis edilen Kasım Halife Cami, diğer camilerden farklı olarak “zaviyeli cami” olarak da dikkat çekmektedir (Fatsa, 2013: 93).

Anadolu coğrafyasının nerede ise her yerinde bu dervişlere ait bir tekke, zaviye, yatır ve buna benzer inanç merkezleri varlığı bilinmektedir. Bu gönül fatihlerinin etkileri Giresun ve havalisinde yaşam ritüelleri zaman içinde bazı değişmelere uğramakla beraber, varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Halk kültürü ve halk inancının dayandığı temeller bu sufilerin getirdiği uygulamalar etrafında gelişmiş ve zaman içinde daha da olgunlaşmıştır. Dervişler yerleştikleri yörenin imarından, güvenliğinden, yeni gelen göçerlerin iskânından kendilerini sorumlu tutmuşlardır. Doğu Karadeniz yöresinin coğrafi yapısı oldukça engebeli olduğundan iskân için birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu zorlu coğrafyanın özellikle güneyden kuzeye doğru uzanan nehir yatakları ve vadileri diğer yerlere göre daha önce iskâna açılmış bölgeleridir. Dağlar ve bölgedeki yaylalar oldukça yüksek bir araziye sahip olmasından dolayı bol kar yağışı almakta ve yıl boyunca buralarda barınmak ve hayatı devam ettirmek mümkün olmamaktadır.

Yüksek eğim nedeniyle Giresun ve çevresindeki arazinin her tarafında tarla ve bahçe ziraatı yapmak mümkün değildir. Ancak, eğimin azaldığı yamaçlarda ve küçük düzlüklerde ziraat yapma imkânı bulunmaktadır. Doğu Karadeniz'in büyük ölçüde volkanik kayalardan meydana gelmesi, yerleşme çekirdeklerinin geniş alanlara yayılmasına ve böylece dağınık dokulu yerleşme formunun ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Zaman, 2007: 152). Bölgenin coğrafi yapısı geleneksel konar-göçer hayat için oldukça müsait bir yapıya sahiptir. Yöre insanı önceki yıllarda geçimini büyük oranda hayvancılık ile sürdürmüştür. Yaylak kışlak hayatına dair en güzel uygulamaları Giresun ve çevresindeki köylerde görme kuvvetle muhtemeldir. Yörenin arazi yapısına uygun olarak kamçı kuyruk ve yörede “karabaş” ve “karagöz” diye adlandırılan ve Karayaka melezi olarak da bilinen koyunlar yetiştirilmektedir.

Giresun bölgesini kendilerine yurt tutan Oğuz boyları, ekonomik bakımdan hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı konar-göçerliliğin hayat tarzı olan yaylak ile kışlak hareketleri ve bununla ilgili kültür unsurlarını, beraberinde yöreye getirmişlerdir (Şahin, 2006: 261). Bölgeyi gaza yolu ile açan ve boşalmış arazilerde hayvanları ile birlikte, konar-göçer bir yaşam sürdürerek yerleşen Türkmenler, zaman zaman sahil bölgelere doğru da hareket etmiştir (Bilgin, 2013: 102). Ahiler ve dervişler Harşit, Gelivera,

Aksu, Batlama nehirlerinin oluşturduğu vadileri faaliyet alanı olarak seçmişlerdir. Mahmut Çağırğan Veli, Şeyh Ede, Abdullah Halife, Şeyh Hasan, Şeyh Hüseyin gibi sufilerin mekânları bu bahsi geçen vadilerde bulunmaktadır

1. Zaviyelerin Türk İskânındaki Rollerini

Yerleri bazen kendi arzularıyla, bazen de devletin tensibi ile tespit edilen zaviyeler, ıssız dağ başları, tehlikeli boğazlar, serhatler, önemli kavşak noktaları ve yamaçlarda kurularak, her biri imkânları ölçüsünde, kendi çevrelerinde, adeta birer minyatür şehir, birer medeniyet merkezi meydana getirmişlerdir (Barkan, 1942: 290). Memleketin en işlek ulaşım yollarının, aralıksız ticarî eşya taşımakta olan kervan kafilelerinin, soygunlara karşı güvenliği, yolcuların, geceleri konaklayacakları yerlerdeki istirahatleri, böylece temin edildiği gibi, memleketin muhtaç olduğu her nevi zirai işler, bağlar, meyve bahçeleri, değirmenler bu zaviyeler çevresine tesis edilmektedir (Gündüz, 1983: 106). Başka diyarlardan gelen insanların uğrak mekânı olmaları; bazı zaviyelerin mektep-medrese-mescit-cami gibi ilmi ve dini yapılarla iç içe hizmet etmeleri, onların birer kültür merkezine bürünmelerine sebep olmuştur (Fatsa, 2017: 20).

Bünyesinde alpler, alperenlere de yer veren ahi teşkilatı, bir yandan fetih ve gaza hamlelerini kolaylaştıran, ordunun ikmal ve lojistik ihtiyaçlarını, imkanları ölçüsünde temin eden askeri bir teşekkül, bir yandan da şehir, kasaba ve hatta köylerde, sanat, erbabını ve çalışanları himayesine alarak, bu kuruluşların, işleyişi, eleman yetiştirme ve kontrolünü düzenleyen bir teşkilat olarak bilinmektedir (Gündüz, 1983: 96). Giresun dağlarının kuzeyine, sahil kesimine dağılmış olan bu dervişlerin kurduğu zaviyelerin iki önemli özelliği ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi fetih döneminde yürütülen kolonizasyon faaliyeti, diğeri ise ilerleyen yıllarda icra ettikleri yol ve ulaşım hizmetleridir (Fatsa, 2017: 195). Bunların yanında yöredeki dervişlerin ve sufilerin bıraktıkları manevî izleri günümüzde de yöre insanının üzerinde görmek mümkündür. Haklarında derinlemesine bilgilere sahip olmasalar da isimleri zikredildiğinde onlara karşı büyük bir bağlılık ve hürmetkârlığa sahip olduklarını görmek mümkündür. Dervişlere ait olduğu düşünülen yatur yerleri (evliya tepesi), bağ-bağçe (derviş yeri) gibi arazilere karşı da yöre insanı saygı içeren davranışlar sergilemektedir.

Giresun ve havalisinde ve özellikle de kırsal yerlerde Çepni boyuna mensup olduğu düşünülen dervişler kanalı ile İslâm inanç usulünün yerleştiğini görüyoruz. Bu inanç sisteminin önemli bir kısmı gelenekler üzerine inşa edilmiş uygulamalar olarak ifade edilmektedir. Çepnilerin inanç sistemini “İslam-Halk Dini” olarak nitelemek belki de en uygun olanıdır (Kaçar, 2010: 50). Diğer Türk boylarının da Karadeniz’e geldiklerinde şüphe yoktur. İlk Müslüman Türk Devleti olan İtil Bulgarlarından olan halkında bölgeye geldikleri ve eski inançlarını yaşadıkları halk bilimcileri tarafından tespit edilmiştir.

Bölgenin arazi yapısının zorlu olması yörenin uzun yıllar devlet hizmeti almasına da büyük ölçüde mani olmuştur. Arazinin yanında yöredeki iskân yapısının günümüzde de olduğu gibi oldukça dağınık ve yaygın olması da bu hizmetlerin ulaşmasına olumsuz etki yapmıştır. Medreseden ve camiden yetişen din adamları engebeli arazilerde yaşamakta olan oymaklara ve hatta pek çok köye gidip onlara dini bilgiler verememişlerdir. Hatta Osmanlı devrinde ve son zamanlarda bile birçok köyde namaz kıldırarak imam görülmediğini, bu köylerden bazılarında ancak ramazanlarda din adamlarının uğradığı bilinmektedir. Bu durumda oymaklar ve birçok köy halkı tarikatlara mensup dervişlerin telkinlerine açık bulunuyordu (Sümer, 1992b: 25). Ahali üzerinde etki bırakan bu derviş ve sufilerin tekkelerini ve zaviyelerini inşa ederken yörenin coğrafi durumunu da göz önüne aldıkları ve yapacakları faaliyetlere kolaylık sağlamalarına dikkat edildiği görülmektedir. Sahile yakın yerlerde kurulan dervişlere ait zaviyeler zorlu arazi yapısını dikkate alarak yapılan yerlere örnek gösterilebilir. Giresun-Dereli ilçesi yolu üzerinde 10 km ilerledikten sonra merkeze bağlı Tekke Köy'ünde Şeyh Yakup Halife adında bir evliyanın türbesi bulunmaktadır. Şeyh Yakup Halife adına Hicri 901, Miladi 1485 senesinde düzenlenmiş bir vakıf senedi köy muhtarlığında saklanmaktadır. Bu sebeple Şey Yakup Halife Türbesi'nin 1485'ten sonra, büyük ihtimalle 1500'lü yıllarda yapıldığı düşünülmektedir (Düzgün, 2009: 141).

Giresun'un batı bölgesinin fethinde ve iskâna açılmasında önemli hizmetleri olan dervişlere ait yatırımlar günümüzde de durmaktadır. Bu dervişler aynı zamanda yöreye isimlerinin verilmiş olması da onlara gösterilen saygının bir göstergesi sayılmaktadır. Şeyh İdris ve arkadaşlarının Giresun'un Piraziz ilçesine Horasan'dan gelip yerleşen erenler olduğuna inanılmaktadır. Şeyh İdris'in tekkesi ilçenin Şeyhli Mahallesi'nde, türbesi ise Gökçeali Köyü'nde bulunmaktadır. Şeyh İdris'in müritlerinden Pir Aziz'in türbesi de adını Piraziz'den alan Nefsi Piraziz Köyü'ndedir (Düzgün, 2009: 138).

Giresun ve havalisinin Türkleşmesi ve İslamlaşması güneydeki vadilerden başlayıp kuzey kesimlerine doğru devam etmiştir. Aşağıdaki tablodaki bilgilere bakıldığında yani zaviyelerin kuruluş ve faaliyetlere başladıkları tarihlere bakıldığında bu görüşü doğrulayacak niteliktedir.

Tablo 1. Giresun'un Güney Bölgesindeki Zaviyeler (Kaynak: Fatsa,2017: 68).

	Zaviyeler ve Kurucuları	Kurulduğu Yer	Tespit Tarihi
1	Şeyh Süleyman	Şebinkarahisar/Avutmuş	1184
2	Şeyh Sinan	Şebinkarahisar/Avutmuş	1317
3	Hasan Şeyh	Şebinkarahisar/Melense	1470
4	Şeyh Yusuf	Şebinkarahisar/Karaağaç	1485
5	Alişar Şeyh	Şebinkarahisar/Alişar	1485

6	Buğra Baba	Şebinkarahisar/Dereköy	1485
7	Çomaklu Baba	Şebinkarahisar/Çağlayan	1485
8	Şeyh Bereket	Şebinkarahisar/Akören	1485
9	Urban Baba	Şebinkarahisar/Ahurcuk	1485
10	Derviş Zekeriya	Şebinkarahisar/Yumurcaktaş	1485
11	Çıtak Abdal	Şebinkarahisar/Bulandı	1530
12	Şeyh Abdurrahman	Çamoluk/Eğnir	1547
13	Şeyh ŞabanÇağırğan	Alucra/Boyluca	1501
14	İsmail Hakkı Çağırğan	Alucra/Fevziçakmak	1342
15	Koyun Baba	Alucra/Dellü	?

Karadeniz bölgesinin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Hacı Bektaş Veli'nin talebelerinin de önemli hizmetlerinin olduğu ifade edilmektedir. Özellikle kırsalda bu faaliyetlerin daha da yoğunlaşarak sürdürüldüğü görülmektedir. Hayatının büyük bir kısmını göçerler olarak sürdüren yöre insanı geleneksel inanç sisteminin en güzel uygulayıcıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karadeniz bölgesinin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında Güvenç Abdal'ın önemli hizmetlerinin rolü olduğu görülmektedir. Özellikle Gümüşhane üzerinden Karadeniz sahillerine inen Türkmenlerin Güvenç Abdal Ocağı ile irtibatlarının olduğu ifade edilmektedir. Kürtün yöresinin en önemli yaylası Güvende Yaylası olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Güvende Yaylası'nda asıl kabri Hacı Bektaş Velî Zaviyesi'nde bulunan Güvenç Abdal'ın bir de makam mezarı yer almaktadır. Kürtün yöresi Çepnileri içerisinde sadece Taşlıca köyü Çepnilerinde Alevî-Bektaşî kimlik ve Güvenç Abdal Ocağı aidiyeti ile beraber devam etmektedir (Kökel, 2005: 56).

Kırsal bölgelerdeki hayatın devamını ve canlılığını korumak gayesiyle buralarda beyler ve sultanlar tarafından vakıflar kurulmuştur. Bu vakıflar bölgenin önde gelen dervişlerinden olan Şebinkarahisar'da Şeyh Süleyman, Şeyh Sinan ve Şeyh Hasan vakıfları, Alucra'da Çağırğan Baba vakfı, Duroğlu beldesinde Yakup Halife vakfı, Tirebolu'da Melik Ahmet vakfı, Yavuzkema beldesinde Şeyh Mustafa vakfı, Piraziz'de Şeyh İdris ve Tekke köyünde Abdullah Halife vakıfları bahsi geçen vakıf türlerinden olarak karşımıza çıkmaktadır (Fatsa ve İltar, 2016: 13).

Osmanlı döneminde bölgedeki dervişlerin, sufilerin ve pirlerin faaliyetlerinin desteklendiği ve onlara bazı imtiyazların da verildiği görülmektedir. Bölgeye gelen göçerlerin ilk konakladıkları zaviyelerin ve tekkelerin her türlü ihtiyacını karşılamak gayesiyle bölgede devletin bazı vergi gelirlerini vakıflar kanalıyla bu zaviyelere ve tekkelere bıraktığı görülmektedir. Bu tekke ve zaviyeler de devletin yapmakla mükellef olduğu

hizmetleri buralarda sürdürmüşlerdir. Bir nevi devletin gitmekte zorlandığı yelere bu müesseseler vasıtasıyla gitmiştir denilebilir.

Şeyh Pir Hasan Vakfı H.716/M.1316 tarihli vakıf bölgedeki en eski tarihli vakıf eseri olarak bilinmektedir. Şeyh Pir Hasan 1316 senesinin Mart ayı ortalarında kendi malı olan arazinin tamamını vakfetmiştir. İlk müteveli Şeyh Sinan arazinin sınırları kayıtlarda ifade edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Yavuz Sultan Selim Han'ın annesi, Dulkaridoğullarından Alâüddeve'nin kızı Gülbahar Hatun adına tescil ettirdiği Espiye'de, Hacı Abdullah Halife Zaviyesi'ne vakfedilen kura mevkufesi vakfı H.950/M.1544 tarihlerine tesadüf etmektedir (Bayram, 1997: 366). Giresun kırsalından kuzeye yani sahile doğru inildiğinde zaviyelerin daha çok nehir yataklarının olduğu bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Giresun merkezine yakın ve daha çok sahil kesimlerine yakın yerlerde kurulan zaviyeler ve bu zaviyelerin tahmini kuruluş tarihleri verilmiştir.

Tablo II. Giresun Sahil Bölgesinde Kurulan Zaviyeler (Kaynak: Fatsa, 2017: 194.)

	Zaviyeler ve Kurucuları	Kurulduğu Yer	İlk Tespit Tarihi
1	Yakup Halife	Merkez/Duroğlu	1397
2	Hasan Dede	Merkez/Çınarlar	1515
3	Şeyh Kerameddin	Merkez/Boztekke	1613
4	Hacı İlyas	Dereli/Kızıltaş	1368
5	Hamza Şeyh	Dereli/Sarıyakup	1455
6	Şeyh Mustafa	Dereli/Yavuzkemal	1455
7	Şeyh Mahmud	Dereli/Konuklu	1605
8	Derviş Hamza	Merkez/Sarvan	1515
9	Derviş Murad	Merkez/Kayadibi	1515
10	Şeyh Mesut	Bulancak/Ucarlı	1455
11	Şeyh Oruç Bey	Bulancak/Kovanlık	1455
12	Şeyh Murad	Bulancak/Muratlı	1455
13	Şeyh İdris	Piraziz/Şeyhli	1399
14	Mevlana Ede Derviş	Tirebolu/Edeköyü	1486
15	Şeyh Kasım	Tirebolu/Boynuyoğun	1486
16	Yaraşur Şeyh	Tirebolu/Arageriş ve Yaraş	1515
17	Menteşe Şeyh	Espiye/Arpacık	1486
18	Derviş Murad	Keşap/Tepeköy	1486

Karadeniz Bölgesi'nin kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan zaviyeler; yüzyıllar içinde yaşanan savaşlar ve iç isyanlar sonucunda bölgenin demografik yapısında meydana gelen değişme ve daha başka nedenlerden dolayı toplumsal hafızadan büyük oranda silinmiştir (Fatsa, 2017: 23).

2. Çepniler Karadeniz'de

Anadolu'ya Türk göçlerinin başlamasıyla birlikte Çepniler Doğu Karadeniz havalisine güney kırsalından ve daha sonraki yıllarda ise batı bölgesinden giriş yaparak fetih hareketlerini sürdürmüşlerdir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin bugünkü etnik yapısına etki eden hadise, XI. yüzyılın ortalarından itibaren bölgeye başlayan Türkmen göçüdür. 1048'de başlayan akınlar sonucunda 1058'de Şarkî Karahisar, 1064'de Şavşat ve Artvin'in Selçuklu sınırlarına dâhil edilmesi ile başlayan Türkmen göçü, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra hızlanmış, Kelkit ve Çoruh boyları ile batıda Samsun'a kadar olan bölge Oğuz boyları tarafından yurt tutulmuştur. Bu göç nihayetinde, XII. yüzyıl sonlarında Samsun ile Trabzon arasındaki kırsal alanlara yayılan Türkmenler, gelen diğer Türkmen unsurlarıyla da birleşmişlerdir (Tellioglu, 2005: 4). Çepnilerin yurtları arızalı yani inişli çıkışlı olduğu için, ekilmek üzere geniş topraklara sahip değildi. Çepnilere vergi olarak "bennak" ve "caba" tahakkuk ettirilmiş olması da onların zor şartlarda üretimi yaptıklarının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Sümer, 1992b: 67).

Doğu Karadeniz bölgesinde yaylalardan, geçitlerden ve Harşıt vadisinden inen Türkmenler mevcut olmakla beraber bu havali daha ziyade Samsun'dan itibaren sahili takip eden Oğuz Çepnilerinin yerleştikleri görülmektedir. Türkmenler, 1302'de Giresun'a kadar ilerlemiş ve bir takım küçük beylikler kurmuşlardır (Kaçar, 2010: 39-40). Gazi dervişleri, akrabalarıyla gelip, boş köyleri şenlendiren, köyler kuran, derbentleri bekleyen, zaviyeler inşa edip, gelip geçenlere hizmet vermişler, yol emniyetini sağlayıp, değirmenler, köprüler inşa edip onların bakım ve onarım işleri yapmışlardır. (Bilgin, 2013: 127).

Karadeniz sahillerinin nerede ise tamamında Çepnilerin varlığını görmek mümkündür. Özellikle Trabzon sancağındaki Çepniler XVIII. yüzyılda sancağın doğu yöresine doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdir. XIX. yüzyılda Sürmene'nin sağ taraflarında "Çepi" diye anılan bölükbaşılardan bulunduğu ve bunların zaman zaman komşularına rahatsızlık verdikleri bildirilmektedir. Faruk Sümer, Çepni diye anılan bu bölükbaşı familyasının Çepni olduklarının yazmaktadır. Rize'ye tâbi Karadere (Kalkandere) ile Kura-yı Seb'a (İkizdere) nâhiyelerinde Çepnilerin bulunduğu, hatta meşhur eşkıyalardan Çepni Ali'nin Kura-yı Seb'a ahalisinden olduğu belirtilmektedir (Bostan, 2002: 368). Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Doğu Karadeniz Bölgesi XI. yüzyıldan itibaren Türk fetihlerine tabi tutulmuş ve bu süreç nerede ise XV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bölgenin

fethinde toplum tarafından derviş, sufi, pir diye adlandırılan kolonizatör Türk dervişlerinin önemli katkıları olmuştur. Askeri fetihler bu dervişler tarafından desteklenmiş ve kısa zamanda Doğu Karadeniz kırsalı ve özellikle de Giresun ve havalisi Türk fetihlerine tabi tutulmuştur.

3. Giresun ve Çevresinde Sufi Geleneği ve Çepniler

Bölgenin iskânı, güvenliği, kültürel unsurlarının devamlılığı üzerinde Çepnilerin önemli katkıları olmuştur. Köprülüzâde (Köprülü), Çepniler'in Anadolu'ya, Selçukluların ilk Anadolu seferleri sırasında geldiklerini ve Batı Anadolu ile Trabzon İmparatorluğu hudutlarına yerleştirildiğini ifade etmektedir. Yine İsmail Hakkı Kadioğlu ise Horasan'ın "Bozulus" mevkiinde yaşayan Çepniler'in, "Konya Sultanı" bulunan "Alâeddin" (muhtemelen Alâeddin Keykubat, s.d.1220, 1237) tarafından Sivas civarında savaşırken düştüğü zor durumdan kurtulmak için "binlerce hecin'i" Horasan'a ve sonrasında Anadolu'ya getirmiş ve bunları Konya'ya sevk etmiştir (Bostan, 2002: 353).

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Harşit vadisinin yukarı kesimlerine yerleşmiş olarak gördüğümüz Çepniler ve onlarla birlikte hareket eden diğer Türk grupları bölgede bir gazi uç beyliği kurmuş ve XIV. yüzyıl boyunca ve XV. yüzyılın ilk yarısında Harşit Çayı'nın doğusunda Eynesil, Beşikdüzü, Kürtün, batısında Tirebolu, Keşap, Dereli ve Giresun şehrinin güneyi ile batısında Batlama Deresine kadar olan bölgeyi gaza yolu ile açıp gazi dervişler önderliğinde iskân ederek Türkleştirmişlerdir (Bilgin, 1997: 77). Çepni kültüründe önemli bir yeri olan Güvenç Abdal, Hacı Bektaş Veli ile anılan Türkmen ulularının en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hünkâr Hacı Bektaş'a en yakın insanlardan biri olduğu hatta onun post tatarı olarak iş gördüğü ve bir yere nâme gönderileceği zaman mutlaka Güvenç Abdal'ın gittiği ifade edilmektedir (Pekin, 2013: 183).

Bu boy sadece bölgenin fethedilmesinde değil, aynı zamanda bölgeye Türk kültür unsurlarının yerleşmesinde de faydalı olmuştur. Türk kültürü Anadolu'da şekillenirken halk kültürü ürünleri de bu coğrafyada yeniden yapılanmaya başlamıştır. Konar-göçer kültüründeki halk kültürü ürünlerinde göçebe yaşamın ve doğal çevrenin etkisi görülür. Halk kültürü ürünleri tarihi dönemler içinde ihtiyaca göre şekillenmiş, kabul görmüş ve sürekli değişmiştir (Artun, 1998: 310). Ülkemizde 1876-1877'de ilk şehir tarihi yazan Şâkir Şevket, Çepniler'in İran'dan çıkarıldıktan sonra, onlardan 100.000 nüfusun Doğu Karadeniz bölgesine gelerek Tirebolu, Görele ve Vakfikebir yörelerine yerleştiklerini; rivayet şeklinde anlatır (Sümer, 1992: 82).

Hanefi Bostan'ın tahrir defterlerindeki bilgiler üzerinden yaptığı değerlendirmeye göre; 1486 yılında Trabzon sancağına tâbi Çepni Vilâyeti'nde toplam 73 köy, 1583'te de 202 köy bulunmaktadır. Bu yerleşim birimlerinde 1486'da 1146 hâne, 253 mücerred ve 36 nefer (yaklaşık 6100), 1583'te de 8320 hâne, 2339 mücerred ve 51 nefer (yaklaşık 45.000

kişilik) Müslüman Türk yaşamaktadır. Bu nüfusun tamamına yakını Çepnilerin meydana getirdiğini görmekteyiz. Çepniler sadece Çepni Vilâyeti dâhilinde değil, Trabzon'un doğusunda Batum'a kadar olan bölgelerde de varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bostan 2002: 301-302). Trabzon'a bağlı, Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçeleri, Giresun Vilayetine bağlı Eynesil, Görele, Çanakçı, Doğankent, Kürtün, Tirebolu, Espiye, Yağlıdere, Keşap ve Dereli ilçelerinin kapladığı bölgeyi, Çepni Beyleri'nin hüküm sürdüğü bölge olarak tanımlayabiliriz (Bilgin, 2013: 127).

Bu sayımların yapıldığı yıllara tesadüf eden başka bir kaynak eserde de Hacı Bektaş Veli hakkında bizlere en zengin bilgileri beren menakıpname kaleme alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1246'dan sonra Moğol siyasi hâkimiyeti altına girmesiyle Selçuklu merkezî yönetiminin etkisini yitirmesinden sonra, yani aşağı yukarı 1250'li yıllarda bugün kendi adını taşıyan kasabanın bulunduğu yerde Çepni Türkmen boyu içinde yeniden sahneye çıkan Hacı Bektaş'ı bize tanıtan temel kaynak, bildiği üzere, XV. yüzyılın son çeyreği içinde kaleme alınmış bulunan kendi menakınamesidir (Ocak, 1992: 206).

4. Giresun ve Havalisinde Ahilik Uygulamaları

Giresun kırsalına çıkıldığında özellikle Türk sufi geleneğinin öncülerinden olan Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Güvenç Abdal, Mahmud Çağırğan Veli hakkında halk kültürüne ait birçok bilgiye, yöre insanının konuşmalarından ulaşmak mümkündür. Bu velilerden söz açıldığında yöre insanı sufilere olan bağlılıklarını, hasretlerini dile getirirler. Giresun ve çevresinde etkili olan sufi geleneğinin önemli bir özelliği de sufilerin coğrafya üzerinde etkili olmaları ve bu engebeli coğrafyayı manevi olarak feth etmeleridir. Bölge askeri ve siyasi olarak feth edilmeden sufiler tarafından feth edilmiştir demek mümkündür.

Mahmud Çağırğan Veli'nin türbesinin olduğu Alucra'nın Boyluca/Zun köyünde her yıl anma töreni yapılmakta olup, bölgedeki sufi geleneği devam ettirilmektedir. Kasım Yağcıoğlu/Baba Kasım'ın öncülüğünde sürdürülen Türk sufi geleneğine ait uygulamalar dâhilinde daha önce vakıflar kanalıyla yapılan hizmetler devam ettirilmektedir. Özellikle talebelere, eğitim öğretim faaliyetleri için yapılan hizmetler sayısı öğrencinin ihtiyacını giderecek minvaldedir. Yine Boyluca köyü sakinleri köylerinde bulunan türbeye ve Çağırğan Veli vakfının vakfiyelerine her türlü hizmeti sunmaktadır.

Karadeniz bölgesinin iç kesimlerinde Türkmenler ve Rumlar ve yine bölgede yerleşik olan Türk beyliklerinin birbirleriyle olan münasebetlerini incelediğimiz zaman aralarındaki kültürel ve siyasi mücadele bölgenin geleceği üzerinde etkili olmuştur (İnan, 1997: 66). Bu mücadelenin kazanılmasında sufilerin ve ahilerin önemli hizmetleri olduğunu ifade etmek gerekir. Bölgenin coğrafi şartlarına uyum sağlamış olan ahilere ait tekkeler ve zaviyeler bu fetihlerin merkezi durumuna gelmiştir. Tekkelerin

en büyük özelliği, bölgeden geçen yolların güven ve emniyetle seyahate açık tutulmasını, bölgeyi meskûn tutacak köylerin oluşmasını sağlamak, halkın sosyal problemlerine yardımcı olmak, yolcuları ağırlamak, ulaşımına mani olacak eşkıyaların türemesini irşat yolu ile engellemektir (Bilgin, 2013: 205).

Giresun yöresinden bahseden vergi defterlerinde özellikle Gelevara, Harşıt ve Çanakçı çevresindeki köylerde câmi görevlisi veya müderris gibi ilmiyeden kişilerden söz edilmemesi, ilk devirlerde buralarda yaşayan Türkmenlerin defterlerde Kızılbaş şeklinde anılan gruplar olduğu ihtimalini gündeme getirmektedir (Fatsa, 2008: 20). Trabzon sancağı dâhilinde Çepniler'den başka, Çağırmanlı adını taşıyan bir Türkmen taifesinin bulunduğu, bu taifeden olan Derviş Ali ile ilgili 1564-1565 tarihli sicilde bulunan kayıtlardan anlaşılmaktadır. Çağırmanlı adlı Türkmen taifesinin konar-göçer Yörüklerden olduğu belirtilmektedir (Bostan, 2002: 371).

Kırsal bölgelerdeki hayatın devamını ve canlılığını korumak gayesiyle buralarda beyler ve sultanlar tarafından vakıflar kurulmuştur. Bu vakıflar bölgenin önde gelen dervişlerinden olan Şebinkarahisar'da Şeyh Süleyman, Şeyh Sinan ve Şeyh Hasan vakıfları, Alucra'da Çağırmanlı Baba vakfı, Duroğlu beldesinde Yakup Halife vakfı, Tirebolu'da Melik Ahmet vakfı, Yavuzkema1 beldesinde Şeyh Mustafa vakfı, Piraziz'de Şeyh İdris ve Tekke köyünde Abdullah Halife vakıfları bahsi geçen vakıf türlerinden olarak karşımıza çıkmaktadır (Fatsa, İltar, 2016: 13). Hacı Abdullah zaviyesine ait türbe Tuğlacık (Harava) köyünde bulunmaktadır. Türbenin 1535-1540 yılları arasında inşa edilmiş olduğu ifade edilmektedir. Espiye Tekke köyünde dergâh, Şimşirlik mevkiinde değirman bulunmaktadır. Vakıflar eğitim hizmeti, sağlık hizmeti, bayındırlık, şehircilik ve belediye hizmetleri, münhasıran dini hizmetler ve sosyal yardım ve güvenlik hizmetleri konularında çok önemli işlevleri olduğu bilinmekle beraber çoğunlukla ahlaki ve iktisadi açıdan eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir (Turgut, 2015: 47). Vakıfların büyük bir bölümü sürdürülen bir görev karşılığında (imamlık, hatiplik, zaviyedarlık) bir çeşit maaş olarak verilmiştir. Bu durumuyla da devletin askeri gücünün oluşturduğu sipahilere verilen timarlar ile arasında hiçbir fark olmayıp, devletin de bir vakıf-devlet gibi hareket ettiği söylenebilir (Turgut, 2015: 48).

Doğu Karadeniz havalisine ait en eski arşiv vesikalarının XV. asrın ortalarına doğru tutulan arşiv kayıtlar olduğu bilinmektedir. Yüzyılın sonlarına doğru tutulan Osmanlı arşiv belgeleri arasında bulunan 1486 yılına ait tahrir kayıtlarında Trabzon'a tabi Çepni nahiyesinde bulunan dini zümreler arasında pir, şeyh, hoca, fakih, imam, hatib, müezzin, halife gibi unvanları olanlar nüfusun %14,25'ini teşkil etmektedir ki bu da onların inançlarına bağlı ve daha çok Sünni olduklarına delil teşkil etmektedir (Kaçar, 2010: 55; Bostan 2002b: 300 vd.).

Kasım Halife oğlu Hacı Abdullah tekkesi vakfından ve Hacı Halife tarafından vakfiyet üzere tasarrufedilen Ahi Çukuru köyünden (saltanat merkezince) öşür ve rüsum alınmaması ve avarız teklif olunmamasının kabul edilip keyfiyetin Defter-i Sultani'ye kayd-edildiği" belirtilmekte; ikincisinde ise,"aynı tekke vakfından olup Yağlıdere (nahiyesine) bağlı bulunan Harava köyünden aynı vergilerin alınmaması ve avarız teklif olunmaması gerektiği" belirtilmekle beraber "adı geçen köyün Hudavendigyar hazretleri (Yavuz Sultan Selim) Trabzon'da (vali olarak bulunmakta) iken kendisi tarafından Hacı Abdullah Halife zaviyesine tayin edilip ve (pederi) merhum Sultan Bayezid Hân'dan hükm-i şerif alıverilip hükm-i âli'nin muvazzah Defter-i Cedid-i Sultâni'ye kayd-olunmuş bulunduğu da" ifade edilmektedir (Yüngül, 1982: 106).

Mehmet Âşık'ın, özellikle Trabzon'un batısındaki Çepnilerin Rafizî oldukları iddiasını göz ardı etmemek gerekir. Bu bölgedeki yani Giresun ve Ordu havalisindeki çok sayıdaki cami, tekke ve zaviyede Çepniler çeşitli hizmetlerde ve görevlerde bulunmuş olup, içlerinde de birçok fakih bulunmaktadır. Trabzon sancağı, Giresun ve Kürtün kazalarındaki Türk boylarının çok büyük kısmının Kızılbaş olmadığı söylenebilir. İçlerinde Kızılbaş olanların ise azınlıkta olmaları kuvvetle muhtemeldir (Kaçar, 2010: 56). Bölge hakkında yapılan çalışmalarda bölgedeki Kızılbaş taifesi hakkında yeterli bilgiye ulaşmak mümkün olamamaktadır. Özellikle Faruk Sümer ve Necati Demir bu konuya sınırlı da olsa temas etmiştir. Betül Zahide Kaçar'ın çalışmasında ise genellikle kendisinden önceki çalışmalara temas edilmiştir.

Faruk Sümer, Çepnilerin bir kısmının Alevî olduğunu kabul etmekle beraber, bunların Karadeniz bölgesi Çepnileri olamayacağını, çünkü içlerinde Ebu Bekir ve Ömer isimlerinin kullanımının yaygın olduğunu, hâlbuki Alevilerin bu isimleri kullanmadıklarını kaynak kullanarak dile getirir (Sümer, 1992b: 51; Kaçar, 2010: 55). Türkiye halk kültürü yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değer bütünüdür. Halk kültür ürünlerinin yaşadığı yöre arasında sıkı bir bağı vardır (Artun, 1998: 311). Şeyh Mustafa, Hacı Abdullah Halife ve diğer dervişlere dervişlere ait rivayetler incelendiğinde efsanelerin genel özelliklerinin birbirlerine benzemeleri diye ifade edilebilir. Bunun sebebi de o zamanki yani Giresun ve havalisinin fethi sırasında Türk toplumunun hayat tarzının birbirine benzemesi diye ifade edilmektedir (Fatsa, 2006: 98). Giresun kırsalında arazinin oldukça engebeli olması bu bölgedeki dervişlerin hayat tarzı üzerinde de etkili olmuştur. Güneyden kuzeye doğru inen dik yamaçlar ve vadiler ulaşım faaliyetlerini güçleştirmekte hatta bazı yerlerde imkânsız hale getirmektedir. Dervişler bu problemi çözmek için sahil ve vadilerdeki faaliyetlerini yaylalara ve kırsala da taşıyarak bir hareketlilik içine girmişlerdir.

Şebinkarahisar'ın Avutmuş mahallesinde bulunan Şeyh Hüseyin ve Şeyh Sinan türbesi ki yöre ahalisi Şeyh Sinan'ın Eşekgülü köyünde de türbesinin olduğunu ifade etmektedir. Hasan Şeyh köyünde Hasan Şeyh, Şuşehri ilçesinde Bahaeddin Şeyh, Kelkit havalisinde Yusuf Şeyh ile baraj altında kaldığı ifade edilen şeyhlerin yedi kardeş olduğunu ve yörenin fethinde önemli hizmetlerinin olduğunu belirtilmektedir..

Harşit vadisi Giresun ve havalisindeki en geniş ve uzun vadiyi meydana getirmektedir. Bu geniş vadinin dervişler tarafından faaliyet sahası haline getirilmesi de uzun zaman almıştır. Bu dervişlerden Mevlana Ede Derviş, Bedrama kalesini fetheden Melik Ahmet Bey'le aynı dönemde yaşamış gazi dervişlerden sadece birisidir. Ondan sonra görevi oğlu Mevlana İshak Fakih tarafından sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti bölgeye hâkim olduğunda ise bu görevi torunlarından olan İbrahim Fakih sürdürmüştür (Bilgin, 1997: 108).

Harşit vadisinin batısında yer alan ve Gelivera dereleriyle Karadeniz sahillerine ulaşan sahada ise bir başka Türk dervişi Kasım Halife ve onun varislerini görmekteyiz. Yağlıdere Tekke köyünde mevcut ve günümüze kadar ulaşabilmiş olan tekkenin ve zaviyenin Vakf-ı Tekke-i Kasım Halife tarafından kurulduğu 1486 yılındaki kayıtlarda ise Abdullah Halife'nin zaviyede vazifeli olduğu görülmektedir. Daha sonra ise Abdullah Halife'nin oğlu Hacı Halife Trabzon'da vali olan Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun'un himayelerine mazhar olmuştur (Bilgin, 1997:109).

Yakın dönemlere ait Giresun ve çevresinde Hafız Osman Efendi (Abbasoğlu) tarafından sürdürülmüş olduğunu görmekteyiz. 1891 yılında dünyaya gelen Hafız Osman Efendi eğitimini Mısır'da El Hezer'de tamamlamış ve aynı zamanda Hat konusunda usta olarak yetişmiştir. Hafız Efendi sadece cami ve medreselerde Kur'an eğitimi vermemiştir. Yörenin coğrafi şartları gereğince yaylak-kışlak uygulaması gereği özellikle yaz aylarında yayla ve yayla köylerinde Kur'an öğretimine devam etmiştir. Aynı şekilde vakıf kültürünün bir devamı olarak da fakir ve ihtiyaç sahibi öğrencileri Tirebolu'daki kendi medrese-evinde Kur'an ve İslami ilimleri ile yetiştirmiş ve bu talebelerini hayata hazırlamıştır (Kuruca, 2013:184).

5. Elde Edilen Bilgilerin Değerlendirilmesi

Anadolu'nun Türk yurdu halinde gelmesinde ahilerin ve onların etrafında teşkilatlanan dervişlerin önemli hizmetleri olmuştur. Doğu Karadeniz bölgesinin tamamının Türkleşmesi ve İslamlaşması Anadolu'nun diğer yörelerinden yaklaşık iki yüz sene sonra gerçekleşmiştir. Bu zaman zarfında güneyden kuzeye doğru sürdürülen fetih faaliyetlerinin öncüleri olarak dervişleri ve sufileri görmekteyiz. Sufi önderleri yörenin fethedilmesinde kendilerine has ve Anadolu'nun diğer bölgelerinden farklı olarak "gaza, cihat" ruhunu ateşleyen söylemleri ile dervişleri üzerinde etkili olmuşlardır. Bölgenin engebeli arazilerini iskâna açan dervişler fetihleri sürdürürken arazini imarını ve iskânının da ihmal etmemişlerdir.

Giresun ve çevresinde uzun yıllar toplumun öncülüğünü yapan sufilerin bu tasarruflarının günümüzde de devam ettiğini ifade etmek gerekir.

Giresun ve çevresinin Türk fetihlerine açılmasında öncülük eden “Kolonizatör Türk Dervişlerinin” aynı zamanda iktisadî ve sosyal hayat üzerindeki etkilerini görmekteyiz. Dervişlere tahsis edilen vakıflar ve bunlara bağlı vakfiyelerde sosyal devletin yapmakla mükellef oldukları hizmetleri bu dervişlerin yerine getirdiğini görmekteyiz. Eğitim ve kültür hayatının en güzel uygulamaları dervişlere ait tekke ve zaviyelerin etrafında sürdürüldüğünü görmekteyiz. Yine bölgedeki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesinde dervişlerin izlerine rastlamaktayız. Sufiler tarafından Giresun ve çevresinde meydana getirilen organizasyon sadece dinî konularda değil, toplumu ilgilendiren bütün konularda uzun yıllar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Sonuç

Doğu Karadeniz bölgesi, Türk fetihlerine tabi tutulması sürecinde sufilerin ve dervişlerin, askerler tarafından fethedilen bölge topraklarını özellikle zaviye ve tekke gibi kurumları vasıtasıyla kısa zamanda Türk kültür unsurlarıyla zenginleştirmişlerdir. XI. yüzyılın başlarından itibaren bölgede süren fetihler konar-göçer Türkmen unsurları için yeni yurtların hazırlanmasına vesile olmuştur. Bölgenin güneyinden başlayan fetih hareketi kuzeydeki şehir merkezlerinin fethine kadar devam etmiş ve bu süreç nerede ise XV. yüzyıla kadar sürmüştür. Özellikle güneyden kuzeye doğru akan nehirlerin yarattığı vadilerdeki yerleşim birimleri bu medeniyet unsurlarını asırlarca bünyesinde barındırmış ve günümüze kadar gelmesine vesile olmuştur.

Mahmut Çağırğan Veli, Abdullah Halife, Mevlana Ede Derviş, Abdullah Halife, Şeyh Mustafa, Şeyh Hüseyin, Şeyh Sinan bölgenin fethinde ve imarında önemli hizmetlere imza atmışlardır. Bu dervişlerin yöre insanı üzerindeki manevi tasarrufları bazı değişikliklere uğramış olmasına rağmen günümüze kadar gelmiştir. Bu dervişler uyguladıkları irşat faaliyetlerinde günümüzde yaşanan ayırıştırıcı ve başkalaştırıcı ifadelerden uzak durmuşlar ve toplumun bütün katmanlarını bir arada tutmayı başarmışlardır. Günümüzde bu sufiler hakkında yöre insanı daha açıklığa çıkarılmayan birçok efsaneyi ve bilgiyi zihinlerinde barındırmaktadır.

Devlet adamları Giresun ve çevresinde irşat faaliyetlerini sürdüren dervişlere gerekli hürmeti göstermişler ve onların hizmetlerinde kullanılmak üzere vakıf kurmalarına yardım etmişlerdir. Bu vakıflar bir nevi kamu hizmeti görmüş ve devletin yapmakla mükellef olduğu hizmetleri devlet adına yapmışlardır. Mahmut Çağırğan Veli vakfı Alucra ve çevresinde eğitim, kültür hayatımız üzerinde silinmez izler bırakmıştır. Yavuz Sultan Selim yörenin 1501 yılına ait gelirleri bu hizmetler karşılığında bahsi geçen zaviyeye bırakmıştır. Şebinkarahisar ve havalisinde Şeyh Sinan Zaviyesi, Şeyh Süleyman Zâviyesi, Hasan Şeyh

Zâviyesi, Urban Abdal Zâviyesi, Derviş Ali Zâviyesi, Çomaklı Baba Zâviyesi ve Şeyh Yusuf Zâviyelerinin bölgenin iskânında önemli hizmetlerin olduğunu ifade etmek gerekir. Sahil ve sahil yakın Tirebolu'da Kasım Dede Zâviyesi, Mevlana Ede Derviş Zâviyesi, Yaraşur Şeyh Zâviyesi; Yağlıdere'de Hacı Abdullah Halife Zâviyesi'nin yörenin iskân açılmasında önemli hizmetleri yerine getirdikleri görülmektedir. Giresun kırsalından sahile doğru asırlarca süren Türk fethinin Dereli, Bulancak, Piraziz, Keşap, Duroğlu, Çamoluk, Tirebolu ve havalisindeki temsilcilerine ait vakfiyeler ve bunlara ait uygulamaların günümüze kadar ulaşmış olması bu müesseselerin bölge üzerindeki etkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman (1998). "Anadolu'da Türk Halk Kültürü Ürünleri". *Giresun Kültür Sempozyumu*, s. 307-312, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- BARKAN, Ö. Lütfü (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*, S II. s. 279-386.
- BAYRAM, Sadi (1997). "Giresun İli Vakıflarına Toplu Bir Bakış". *Giresun Tarih Sempozyumu*, 24-25 Mayıs 1996, s. 365-389, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet (1997). "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri". *Giresun Tarih Sempozyumu*, s. 77-109, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet (2013). *Karadeniz Dünyası*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet (2000). *Doğu Karadeniz/Tarih Kültür İnsan*. Trabzon: Serander Yayınları.
- BİLGİN, Mehmet (2007). *Doğu Karadeniz*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BOSTAN, Hanifi (2002). *XV. ve XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: TTK. Yayınları.
- BOSTAN, Hanifi (2002b). "Anadolu'da Çepni İskânı". *Türkler*, C.6, s. 299-311, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ÇELİK, Ali (1999). *Şal pazarı Çepni Kültürü*. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- ÇELİK, Ali (2005). *Trabzon Çaykara Halk Kültürü*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- ÇELİK, Ali (2002). "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi". *Türkler*, C. 6, s. 312-323, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- DÜZGÜN, Ülkü K. (2009). "Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (7), s. 133-152.
- FATSA, Mehmet (2006). "Abdalân-ı Rûm'dan Giresunlu Yakup Halife (Zaviye ve Derbendi)". *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 39, s. 95-114.
- FATSA, Mehmet (2008). *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri (Dinî-İlmî Hayat ve Sosyal Kurumlar)*. Giresun: Giresun Belediyesi Yayınları.

- FATSA, Mehmet (2013). "Giresun Yöresinin İskânı Sürecinde Kurulan İlk Cuma Camileri ve Toplumsal Fonksiyonlar.", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu- I*
- FATSA, Mehmet - İLTAR, Gazanfer (2016). *Hacı Abdullah Halife Tekkesi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- GÜNDÜZ, İrfan (1983). *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*. Erzurum: Seha Neşriyat.
- İNAN, Kenan (1997). "Giresun ve Havalisinde Türkmenler". *Giresun Tarih Sempozyumu*, s. 59-75, İstanbul: Giresun Belediyesi Yayınları.
- KAÇAR, Betül Z. (2010). *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1976). *Türk Edebiyatında İlk Türk Mutasavvıfları*, Ankara: TTK Yayınları.
- KÖKEL, Coşkun (2005). "Güvenç Abdal Ocağı Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 35, s. 47-59.
- KURUCA, Nazım (2013). "Giresunlu İki Mürşit: Hafız Osman Efendi (Abbasoğlu) ve Kasım Baba (Yağcıoğlu)". *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat*, s. 180-205, Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Yayınları.
- OCAK, A. Yaşar (1992). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- PEKİN, Süleyman (2013). *Harşıt Havzasında Çepniler*. Ankara: Berikan Yayınları
- SÜMER, Faruk (1980). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- SÜMER, Faruk (1992). *Tirebolu Tarihi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları.
- SÜMER, Faruk (1992b). *Çepniler, Anadolu'nun Türkleşmesinde Önemli Rol Oynayan Oğuz Boyu*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- ŞAHİN, İlhan (2006). *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- TELLİOĞLU, İbrahim (2005). "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler". *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, s. 1-10.
- TELLİOĞLU, İbrahim (2004). *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*. Trabzon: Serander Yayınları.
- TELLİOĞLU, İbrahim (2015). *Tarih Boyunca Karadeniz*. Trabzon: Serander Yayınları.
- TURGUT, Vedat (2015). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme (16. yy. Bilecik ve Çevresi)*. Bilecik: Bilecik Üniversitesi Yayınları.
- YÜNGÜL, Naci (1982). "Giresun'un Espiye İlçesinde Yavuz Sultan Selim'in Tesis Ettiği Gülbahar Hatun Tekkesi Vakfına Ait Vesikaların Değerlendirilmesi". *Vakıflar Dergisi*. C. XV, s. 101-116.
- ZAMAN, Mehmet (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.